

УДК 340.342

С. В. Ромашкін, канд. юрид. наук, доцентОдеського національного університету імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

СИНТЕЗ ФАКТОРІВ ПРАВОГЕНЕЗУ

Стаття присвячена визначенню складної структури права через дослідження факторів правогенезу у їх синтезі. Розкривається синтетичний правогенез в трьохелементній правовій структурі, також його можливо поглибити через поняття нормативного факту як джерела права, а також через виявлення специфіки природи влади, держави і соціальних груп. Пропонується віднести право до чогось середнього, між сферою «належного» і «сущого»: до сфери нормативних значень, які відносяться до одухотвореної реальності.

Ключові слова: правогенез, синтез, нормативний факт, право, влада, держава, соціальні групи, власність.

Право є складною структурою і розкриття цієї складності потребує дослідження факторів правогенезу у їх синтезі.

В історії вітчизняного правознавства синтетичний правогенез найбільш послідовно обстоювали прибічники природно-правових вчень [1; 2; 3; 4 та ін.].

Синтетичний правогенез знаходить адекватне відбиття в трьохелементній правовій структурі. Що це за структура? Відомо, що у теоретичній метафізиці всі правові явища зв'язані між собою в певну цілісність правовою ідеєю. Ми називаємо «правовими» нормами, на відміну від інших видів норм, ті, які передбачають 1) основного носія (здатність визнання), 2) в яких виражаються реалізовані цінності, 3) які формулюються в особливих визначеннях (права — обов'язки). Така троїста правова структура є ейдетичною цілісністю явищ права.

З огляду на сказане, троїста структура є тим «стійким» моментом у праві, який утворює підставу для різноманітних індивідуальних правових явищ. Водночас ця структура є підставою для різних визначень права. Вивчаючи ці різні визначення, ми бачимо, що вони безпосередньо чи побічно зв'язані з правовою структурою і мають її за свій стрижень. Так, коли говорять про право, що воно «визнане», чи «не визнане», «інтуїтивне» чи «законне», «примусове» чи «свободне», — мають на увазі людину як носія правового смислу; коли говорять, що право «справедливе» чи «несправедливе», «чесне» чи «нечесне», «жорстке», «гуманне» — мають на увазі цінності; вислови «особисто-свободне право» і «право централізоване» передусім стосуються головних визначень права — прав і обов'язків.

З трьохелементної правової структури впливає, якщо розуміти право як дещо цілком нав'язуване владою стосовно права, то тоді зникає сама ідея права. Якщо ж розуміти право як дещо цілком автономне від влади, то воно розчиняється в моралі.

Розуміючи право як суто «зобов'язання», як виключно «нормативний елемент», забувають, що право, яке не має дії у певному соціальному середовищі, приписів якого ніхто не дотримується, вже не право у точному значенні цього слова, а просто деякий постулат. Ще гірше ігнорувати те, що суто «зобов'язання» в змозі мати лише апріорний зміст, тоді як правова норма, безперечно, має емпіричний зміст. Якщо ж, навпаки, розуміти право як «суще», як реальний соціальний факт і ніщо, крім факту, то тоді нехтують тим, що правова норма по своїй природі є критерієм оцінки, а такий критерій цілком неможливо знайти у фактичній реальності. Єди-

свідомість інших — обов'язку підкорення, соціальні групи об'єднуються ще свідомістю обов'язку взаємної солідарності і вірності своїй спільноті.

Наділення певних осіб владою складає основу будь-якої соціальної організації, включно державної. Явище влади зв'язано з природою соціальних організацій взагалі, а не спеціально державної організації. Тож поняття держави і влади не синонімічні. Обсяг і зміст поняття влади ширший за обсяг і зміст поняття держави, бо поширюється на все соціальне, міжлюдське. Йдеться про усі людські спільноти (сім'я, рід, плем'я, народ, держава та ін.).

Згідно з загальною теорією соціальних організацій або груп, під соціальними групами розуміються людські спільноти, об'єднані однією верховною (над якою нема ієрархічно вищої влади) соціальною владою, тобто приписи членів спільноти належних прав і обов'язків. Видами соціальних груп є: держава, муніципалітети, комунальні служби, трести, акціонерні компанії, профспілки, кооперативи, політичні партії, релігійні організації, клуби, благодійні товариства, сім'ї і т. д. Соціальні групи (наприклад, професійна спілка чи спільнота виробників, споживачів і т. п.) себе самоорганізують, створюють для себе фіксовану регламентацію або соціальне право.

Плідним є поділ влад на дві категорії: 1) службові або соціальні і 2) панівні влади.

Під службовими або соціальними розуміються такі влади, з якими співпадають (правові) обов'язки піклуватися про благо підвладних або про загальне благо певної спільноти (сім'я, рід, плем'я і т. д.). Під панівними владами розуміються влади, об'єктом піклуватися яких є їхні особисті майнові чи інші цілі і інтереси.

У першому випадку суб'єкт влади виконує службову роль стосовно підвладних або соціальної групи, в якій він наділений владою для піклування про загальну справу, у другому випадку має місце протилежне: суб'єкт влади є ціллю, а підвладні є засобом, відіграють службову роль. Різновидами влад у другому випадку є влада пана стосовно раба, поміщика стосовно кріпака, барина стосовно лакея чи іншої домашньої прислуги, пана стосовно батраків, службовців у приватному підприємстві [5, 168].

Державна влада є соціально-службовою владою. Вона не є «воля», здатна робити що завгодно, спираючись на силу, а є свідомістю загального права велінь і інших впливів на підвладних заради виконання обов'язку турботи про загальне благо. Одним з найважливіших служінь загальному благу з боку державної влади (суб'єктів належних обов'язків і прав) є служіння праву; і державна влада є владою службовою насамперед переважно стосовно прав громадян і права взагалі. Громадяни мають право на те, щоб ті, хто при владі, користувалися наданою їм правом владою для захисту їх прав проти неправди. Йдеться про службову роль держави у галузі права.

З огляду на сказане має місце поділ права на дві категорії: 1) право, яке підлягає застосуванню і підтримці з боку представників державної влади, на підставі їхнього обов'язку суспільного служіння 2) право, позбавлене такого значення у державі. У першому випадку право називають умовно офіційним (позитивно-офіційним) правом, у другому випадку — неофіційним правом.

Споконвічно актуальною у правознавстві є вирішення проблеми про природу права в юридичному сенсі. Право в юридичному сенсі — це позитивне право, тобто приписи держави, обов'язковість яких забезпечується державним примусом. Все, що не є велінням державної влади, що не знаходить свого витоку в державі і законі, не право. Однак, право в юридичному сенсі непридатне (у якості вихідного положення і принципу) для опрацювання наукової теорії права. Таке принципове і категоричне твердження Л. Петражицького і всієї психологічної школи права. «Від догматичної, позитивної юриспруденції як практичної дисципліни... необхідно чітко відрізнити теоретичну науку: теорію права, яка вивчає загальну

обов'язки). У цьому зв'язку синтетичний правогенез можливо поглибити через поняття нормативного факту як джерела права, а також через виявлення специфіки природи влади, держави і соціальних груп.

Ідея нормативних фактів актуалізує проблему співвідношення держави і права. Ця проблема, своєю чергою, нерозв'язна без виявлення специфіки природи влади. Явище влади зв'язане з природою соціальних організацій взагалі сім'я, рід, плем'я, народ, держава та ін., а не спеціально державних організацій. Соціальні групи себе самоорганізують, створюють для себе фіксовану регламентацію або соціальне право. Видами соціальних груп є: держава, муніципалітети, комунальні служби, трести, акціонерні компанії, профспілки, кооперативи, політичні партії, релігійні організації, клуби, благодійні товариства, сім'ї та ін.

У контексті проблематики природи влади обґрунтовано поділяти влади на дві категорії: 1) службові або соціальні і 2) панівні влади. Державна влада є соціально-службовою владою насамперед і переважно стосовно прав громадян і права взагалі.

У цьому ж контексті обґрунтовано і виправдано поділяти її право на два класи, а саме на право соціального служіння або централізоване і особистісно-свободне право або децентралізоване. У праві соціального служіння йдеться про соціальну службу на загальне благо групи, а не лише держави; у праві особистісно-свободному такої служби нема, воно вільне від неї. У праві особистої свободи головну роль відіграють абсолютні природні права.

Література

1. Ильин И. А. *Философия Гегеля как учение о конкретности Бога и человека: В 2 т.* — СПб.: Наука, 1994. — 542 с.
2. Новгородцев П. И. *Об общественном идеале.* — М.: Прогрес, 1991. — 640 с.
3. Чичерин Б. Н. *Собственность и государство.* — СПб.: Издательство РХГА, 2005. — 824 с.
4. Алексеев Н. Н. *Основы философии права.* — СПб.: Лана, 1999. — 256 с.
5. Петражицкий Л. И. *Теория права и государства в связи с теорией нравственности.* — СПб.: Лань, 2000. — 608 с.
6. Гурвич Г. Д. *Философия и социология права: Избранные сочинения.* — СПб.: Издательский Дом Санкт-Петерб. гос. ун-та, 2004. — 848 с.

